

Stockholm 2022-12-20

Till Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

KLYS yttrande över SOU 2022:44 Kreativa Sverige!

Presentation

KLYS, som utgör en samlad röst för yrkesverksamma kulturskapare i Sverige, företräder genom våra 14 medlemsorganisationer cirka 30 000 upphovspersoner och utövande konstnärer verksamma inom områdena bild/form, scen/film, musik, litteratur och journalistik. KLYS arbetar för dessa yrkesgruppers gemensamma intressen såsom en offensiv kultur- och konstnärspolitik, en stark och väl fungerande upphovsrätt samt en social trygghet som är anpassad deras villkor, vilket också är en förutsättning för konstnärlig frihet inom berörda branscher.

De allra flesta kulturskapare är frilansare i någon form, antingen genom visstids- och projektanställningar hos olika arbetsgivare eller genom att ta uppdrag som enmansföretagare, varav majoriteten av företagen bedrivs som enskild firma, se Konstnärsnämnden inkomstundersökning (2016)¹. Många kombinerar dessutom korta anställningar med egenföretagande och är s k kombinatorer. Det ska i sammanhanget påminnas om att det i många kultur- och mediebranscher knappt finns några anställningar och att uppdragsgivare ofta endast vill betala på faktura, vilket innebär att en hel del kulturskapare tvingas in i företagande och är s k ofrivilliga företagare.

Flera av KLYS medlemsorganisationer är själva remissinstanser och skickar in egna yttranden över betänkandet. Utöver nedanstående synpunkter hänvisar vi till dessa.

Inledning

Kulturskapares och konstnärers verk och prestationer utgör inte bara kärnan i kulturella och kreativa branscher utan genererar också andra värden för samhället än enbart de ekonomiska. En förutsättning för fortsatt tillväxt och innovativ utveckling av en bransch som får allt större betydelse i många länders BNP och utgör en viktig del av vår välfärd, är att villkoren för de yrkesverksamma kulturskaparna möjliggör ett tryggt, utvecklande och långsiktigt skapande. Med andra ord, en socialt och ekonomiskt hållbar verksamhet. Kulturskaparna är de som skapar det innehåll och kärnvärde som hela den kulturella och kreativa sektorn kan bygga vidare på.

Att öka möjligheterna för att kunna bedriva ett ekonomiskt och socialt hållbart kulturskapande/konstnärskap gynnar också mångfald och bredd i rekryteringen.

¹ <https://www.konstnarsnamnden.se/default.aspx?id=19862>

Kulturskapare, oavsett i vilken form de driver sina verksamheter, har utsatts för hård press länge, inte minst på senare år där bl a digitaliseringen och pandemin bidragit till allt större svårigheter att få skäliga ersättningar och arvoden för sitt arbete, oavsett om de frilansar genom att ta uppdrag som soloföretagare eller genom projekt- och visstidsanställningar. De ekonomiska värden som generas inom de kulturella och kreativa branscherna kommer idag i alldeles för liten utsträckning kulturskaparna till del. Samtidigt som de kulturella och kreativa branscherna ökar i omsättning, tenderar kulturskapares inkomster att sjunka. Den väl dokumenterade obalansen mellan parterna på kultur- och mediemarknaden har ytterligare förstärkts.

Denna grundläggande problematik adresseras endast översiktligt i betänkandet, trots att den utgör den främsta bromsklossen för att hela det kulturella ekosystemet ska fungera och utvecklas i enlighet med strategins vision och övergripande mål på sidan 28.

I betänkandet saknas också referenser till två viktiga globala dokument på området, nämligen Unescos konvention till skydd för kulturell mångfald från 2005, som Sverige undertecknat och som innebär en rad skyldigheter och rättigheter för medlemsstaterna på kulturområdet, samt Unescos rekommendation the Status of the Artist 1980, som den svenska regeringen lämnade 4-årsrapport över så sent som i november i år. Dessa normativa instrument ser vi som minst lika viktiga att koppla strategins olika delar till, som till FN:s hållbarhetsmål. Den senare kopplingen riskerar dessutom att i alltför stor utsträckning ”instrumentalisera” den kulturella och kreativa sektorn.

Sammanfattande kommentar till strategin

KLYS ställer sig principiellt positiv till en strategi på området, och menar att den - ändamålsenligt utformad - skulle kunna bli ett viktigt verktyg för att utveckla hållbara konstnärliga och kulturella verksamheter i Sverige. Strategin behöver dock kompletteras och konkretiseras om den ska ha något värde för såväl soloföretagare, som större företag inom kultur- och mediesektorn.

Även om KLYS håller med utredaren att det behövs ett närmare samarbete mellan kultur- och näringspolitiken på olika nivåer för att skapa synergier som främjar både kulturen och näringslivet, är det samtidigt också av vikt att ibland hålla de olika politikområdenas målsättningar åtskilda. Ekonomiska framgångar för kulturella och kreativa företag innebär tyvärr inte per automatik motsvarande framgångar för de yrkesverksamma kulturskapare som skapar det värde som de kulturella och kreativa företagen exploaterar och gör vinster på. Därför behövs en separat och offensiv kultur- och konstnärspolitik.

Det mest effektiva sättet för att få kulturella och kreativa branscher i Sverige att blomstra och utvecklas är att stärka kulturskapares villkor i enlighet med KLYS prioriteringar, som kan sammanfattas enligt följande:

- Utveckla en **mer offensiv kultur- och konstnärspolitik** i enlighet med KLYS valprogram 2022 och KLYS remissvar över återstartsutredningen Från kris till kraft SOU 2021:77.
- Gå vidare med **upphovsrättsliga reformer** i enlighet med KLYS remissvar över SOU 2022:23 En oavvislig ersättningsrätt, och i enlighet med KLYS remissvar över SOU 2022:22 Privatkopieringsersättningen i framtiden
- **Säkerställ social trygghet för frilansare inom kultur- och mediesektorn** genom att stödja SGI-utredningens kommande förslag om ett rättvisare system för sjukpenning samt genom att vidga möjligheten till a-kassa för frilansare.

Avgränsning

KLYS avgränsar sitt remissvar till att omfatta utredningens förslag till den nationella strategin. Kommentarer struktureras i enlighet med förslaget rubriker och med fokus på den enskilda kulturskaparen.

De förslag till insatser som listas i betänkandets bilaga till strategin uppfattar vi som förslag som behöver kompletteras och granskas i ett senare skede.

KLYS synpunkter på förslaget till strategi

Modeller för planering av insatser (kap 4)

KLYS vill förtydliga att det i denna bransch finns företag vars kärnverksamhet grundar sig helt på kulturskapande eller konstnärliga processer. Värdeskapandet är i fokus för det som produceras. Att inte ha vinstsyfte som huvudsyfte betyder likväl inte att man inte vill ha lönsamhet och ett långsiktigt hållbart företagande.

Modellerna som presenteras i kap 4 kan vara värdefulla verktyg för att tydliggöra förståelsen för vilka insatser som behövs och var de ska satsas. Men figur 1 behöver enligt KLYS **kompletteras med en dimension om kulturella och konstnärliga processer som huvudsyfte.**

Definitioner och språkanvisningar (kap 5)

En övergripande kommentar är här att det näringspolitiska språkbruket letat sig in den konstnärliga och immaterialrättsliga terminologin på ett olyckligt sätt.

KLYS anser det t ex olämpligt att benämna kreatörens eller kulturskaparnas arbete och resultat som en **råvara**. Detta avviker från immaterialrättens grundtanke att upphovspersonen utgör den första viktiga marknadsaktören i de kulturella och kreativa branschernas värdekedja.

KLYS delar däremot utredningens förslag om att istället för kulturella och kreativa näringar (KKN) använda begreppet **kulturella och kreativa branscher**. Vi använder därför i vårt yttrande detta föreslagna begrepp istället för KKN.

Tydligt tvärpolitiskt ansvar för kunskap, synergier och samverkan (kap 6)

Tydligare samordning och synergier inom staten

Frågor om kulturella och kreativa branscher och kulturskapares villkor spänner över en rad politikområden som behöver en närmare dialog och samordning (sid 46).

KLYS stödjer därför förslaget att

- tillskapa en interdepartemental grupp som ska utgöra en funktion för att koordinera och utveckla arbetet på övergripande nivå i enlighet med strategin.

Avsaknaden av samverkan mellan politikområden har länge varit ett stort problem när det gäller att förbättra förutsättningarna för många kulturskapares och konstnärers möjligheter att bedriva sin verksamhet. Det är därför av stor vikt att samordningen omfattar företagens nuvarande behov och problem i strukturerna. Exempel på problem finns inom ramen för trygghetssystemen, upphovsrätten, moms- och skatterättsliga regler samt Lagen om Offentlig Upphandling (LOU).

KLYS håller därför med utredningen och understryker behovet av att inkludera flera departement i den interdepartementala samordningsgruppen med bland annat närings-, kultur- och utrikesdepartementen som är särskilt berörda, men även finans-, justitie- och infrastrukturdepartementen. Departement som inte nämns i sammanhanget, men som också behöver involveras är **arbetsmarknads- och socialdepartementet**.

KLYS avstyrker däremot förslaget att

- Ansvaret alternerar mellan Närings- och Kulturministern, eftersom förslaget inte är tillräckligt analyserat, och riskerar att leda till ett otydligt och svagt ansvarstagande i flera viktiga frågor inom ramen för kulturella och kreativa branscher.

KLYS avstyrker också förslaget att

- Regeringen bör uppmuntra gemensamma budgetunderlag och gemensam återrapportering från myndigheterna.

Det är viktigt att kulturpolitiken inte hamnar i kläm i en budgetdiskussion mellan myndigheter och departement. Ekonomistyrningsverket påpekar dessutom i sitt remissvar till Kreativa Sverige att det i dagsläget inte är möjligt att lämna in gemensamma budgetförslag, ”Förordning (2000:605) om årsredovisning och budgetunderlag, se 9 kap. 3 § Budgetunderlag, men däremot att möjlighet till samordning finns, (6 § myndighetsförordningen (2007:515)). Ej heller att ”förslag om att strategin behöver följas upp av två olika system inte följer de grundläggande principerna om effektivitet och hushållning i statlig verksamhet, Budgetlag (2011:203) 3 § I statens verksamhet ska hög effektivitet eftersträvas och god hushållning iakttas.”

KLYS avstyrker förslaget att

- Ansvaret alternerar mellan de två myndigheterna Tillväxtverket och Kulturrådet med hänvisning till ovan förda resonemang om risk för otydligt och svagt ledarskap i de aktuella frågorna.

KLYS stödjer målsättningen att

- Regeringen årligen bjuder in och för dialog med branschorganisationer och andra företrädare för kulturella och kreativa företag och företagare.

KLYS vill särskilt betona behovet av ett tydligt kulturskaparperspektiv i hela kedjan när det gäller samverkan och att företrädare för kulturskaparnas organisationer bjuds in. Det finns annars en risk att expertmyndigheterna får rollen som representanter för kulturskapare trots att deras huvudsakliga kunskap och kontakt med kulturskapare inte kommer från dessa företags vardag utan via deras roller som bidragsgivare eller "inköpare" av prestationer eller tjänster från dessa företag.

Ett utökat ansvar för kunskapsutveckling.

KLYS delar utredningens uppfattning att det behövs oberoende kunskap och statistik om verksamhet i kulturella och kreativa branscher och att utpekade myndigheter arbetar löpande med att förbättra och producera statlig statistik.

KLYS föreslår att tillägg görs i detta avsnitt om att

- Myndigheter med ansvaret för att operativt förbättra och producera statlig statistik för de kulturella och kreativa branscherna, ska ha en löpande dialog med representanter för organisationer som samlar företag/företagare i olika storlekar, **inklusive kulturskaparorganisationerna.**

KLYS stödjer målsättningen att

- Det ska ges möjligheter för branschorganisationer/branschaktörer, **inklusive kulturskaparorganisationerna**, att söka projektmedel för utveckling av branschernas egen kvalitativa statistik.

KLYS tillstyrker att

- Regeringen bör utse en myndighet eller motsvarande med relevant kompetens på området att leda och årligen publicera arbetet i databas online och i analysrapporter.

KLYS anser det som strategiskt angeläget att

- Regeringen också väger in kunskap om styrkor och utvecklingsbehov hos kulturella och kreativa företag i övrig nationell policyutveckling
- Det knyts forskning och lärande till KKN-området som inkluderar konstnärers och kulturskapares perspektiv, processer och metoder.

En breddad blick på kultur- respektive näringspolitiska ingångar till synergier och samverkan

Utredningen pekar på att de nationella kulturpolitiska målen är otydligt formulerade när det gäller att främja kulturföretag. De lyfter skrivningarna i vägledningen till målen från 2009. ”Där framgår att kulturföretagande är en viktig angelägenhet för kulturpolitiken. Där står också att det inte finns någon given motsättning mellan kommersiell bärkraft och konstnärlig kvalitet eller frihet. Det framgår att det finns möjlighet för kulturpolitiken att främja båda delar.”

KLYS vill här betona att frågan är ytterligare komplex.

Det är oerhört viktigt att kulturpolitiken har fokus på sitt ansvarsområde och att kulturpolitiken tar sitt ansvar för skäligen ekonomisk ersättning till de kulturskapare som anlitas i offentligt finansierad verksamhet och i det fria kulturlivet, i enlighet med de nationella kulturpolitiska målen.

Kulturpolitikens intresse i kulturföretagens möjlighet till överlevnad måste även vara att främja ett professionellt kulturliv i hela landet som inkluderar enskilda kulturskapare och konstnärer.

Övriga strategiska prioriteringar (kap 7)

7.2 Förnyelse av rådgivning, kapitalförsörjning och innovationsstöd

Anpassa formerna för och öka tillgången till rådgivning om företagande och tillväxt

Varje kulturell och kreativ bransch har sina specifika förutsättningar på marknaden vilket är viktigt att förstå för att kunna öka kunskaperna om hur värden byggs i dessa företag, särskilt avseende kulturskaparnas företag, som utgör kärnan i dessa branscher.

För ett företagsfrämjande system som rymmer både företag som utgörs av enskilda kulturskapare, beställare/uppdragsgivare och stora digitala plattformar med flera, så är immaterialrätten, särskilt upphovsrätten, ett område där företagsfrämjarna kan behöva tillgång till juridisk expertis. Inte minst med anledning av att ny upphovsrättslagstiftning snart träder i kraft (1 jan 2023) genom införande av EU:s DSM-direktiv i svensk lagstiftning.

KLYS är därför överens med utredningen om att

”Främjandet behöver också i högre grad än vad som sker i dag, kanaliseras genom branschernas egna organisationer. Insatser i större skala mot solo- och duoföretagen kan tänkas fungera mest effektivt om de kanaliseras via organisationer eller samlingsplatser där företagarna har en naturlig och frekvent kontaktyta, eftersom företagen i dessa grupper ofta saknar tid och resurser för att samtidigt både driva och utveckla sin verksamhet”, sid 54.

KLYS utgår här ifrån att bland ”branschernas egna organisationer” inbegrips också kulturskaparnas organisationer, såväl intresse-/yrkesorganisationer, som fackförbund och upphovsrättssällskap.

Ett konkret förslag inom ramen för förnyelse av rådgivning på området för att öka kunskapen om upphovsrätt är det som återstartsutredningen lade fram för drygt ett år sen. **KLYS anser därför att den nya regeringen, i enlighet med detta, snarast bör:**

- Anslå särskilda medel (minst 10 miljoner kr) att söka för kulturskaparorganisationer till information och rådgivning om upphovsrätt. Regeringen bör snabbtreda frågan så att medlen finns att ansöka nu när ny upphovsrättslagstiftning är på plats under 2023.

Koppling bör också upprättas mellan de regionala och lokala främjandesystem som finns för kulturskaparna, exempelvis **centrumbildningar och inkubatorer, samt regionernas ordinarie företagsstöd**. Ett effektivt sätt att höja kompetensen i näringspolitiska satsningar är att ha dialog med relevanta representanter för kulturskaparna.

KLYS vill även uppmärksamma att det finns en rad verksamheter som drivs gemensamt av kulturskapare och som kan vara i behov av företagsfrämjande stöd, såsom fria aktörer inom scenkonstområdet, danskompanier, musikgrupper, kollektivverkstäder (KKV) m.fl. Dessa har stor betydelse för egenföretagande kulturskapare runt om i landet.

Anpassa formerna för och öka tillgången till kapitalförsörjningen

Som utredningen nämner kan det faktum att verksamheten bedrivs som enskild firma vara ett problem. Det finns dock faktorer som gör att kulturskaparen behöver bedriva sin verksamhet som enskild firma, inte minst för att de är kombinatorer som behöver en sammanräknad förvärvsinkomst eller för att momsatserna skiljer sig åt beroende på företagsform. Det är också fortfarande något billigare och enklare att driva enskild näringsverksamhet jämfört med att driva aktiebolag. Därför går det inte att ensidigt hävda att alla enskilda firmor bör omvandlas till AB.

KLYS anser istället att regeringen bör **underlätta för personer som bedriver enskild näringsverksamhet genom att anpassa såväl sociala trygghetssystem som skattelagstiftning till denna företagsform**. Här finns aktuella utredningar där förslag till förbättringar och förenklingar för enskilda näringsidkare är på gång. Se t ex SOU 2021:98 om Enskilda näringsidkares SGI² och den pågående SIG-utredningen (dir. 2021:90).

KLYS tillstyrker förslaget i utredningen, sid 54, att ”...reglerna behöver ändras för statlig stödgivning, så att en enskild firma, oavsett bransch, kan ta emot stöd.” Förslaget är viktigt och bör genomföras snarast.

KLYS anser att följande skrivning kräver ett förtydligande.

”Staten kan även behöva överbrygga eventuella glapp mellan befintliga näringsstöd och kulturstöd för företagen. Befintliga kulturstöd behöver kunna fördelas även till företag, i de fall den bästa vägen att uppnå de kulturpolitiska målen med respektive stöd bedöms gå via företag. Det kulturella och kreativa företagandet behöver kunna vara en aspekt i den kulturpolitiska stödgivningen.” Sid 56.

² https://www.regeringen.se/4af3b1/contentassets/68845fc0d1f24f619bf1d5f735c8eb56/sou-2021_98_webb.pdf

Det är oklart vilka kulturstöd som avses och som inte kan ges till företag. Viktigt att **försiktighetsprincipen** råder när det gäller kulturpolitiska stöd. Stöden med kulturpolitiska syften bör snarare stramas upp för att motsvara intention och konstnärlig kvalitet. Dessutom behöver dessa stöd granskas så att mottagaren grundar sin verksamhet på skäligena villkor vid anlitaandet av professionella konstnärer och kulturskapare.

Det är dock viktigt att utredningen uppmärksammar glappet. Det finns kulturskapande verksamheter inom KLYS område som varken kommer åt kulturpolitiska eller näringspolitiska stöd, t ex vissa fotografer.

I sammanhanget vill KLYS också lyfta att **det måste göras möjligt för konstnärliga företagare att ansöka om näringsstöd på såväl nationell (från myndigheter såsom Vinnova och Tillväxtverket), som regional och kommunal nivå (från förvaltningar för tillväxt och näringsliv)**. Detta är inte alltid möjligt idag, och innebär att **kulturskapare utestängs från näringsstöd**.

KLYS vill även uppmärksamma problematiken med statligt stöd till plattformar som bygger in oskäligena villkor i affärsmodellen och därmed minskar intäktsmöjligheten för den kulturskaparen. Genom sådan stödgivning medverkar staten till ytterligare obalans mellan parterna på kultur- och mediemarknaden, den obalans som EUs DSM-direktiv syftar till att korrigera.

Anpassa formerna för och öka tillgången till stöd ... genom innovation och förnyelse

Återstartsutredningen pekade på hur pandemin snabbat på strukturomvandlingen av digital produktion och distribution inom flera delområden, bland annat film, tv, bokförlag, scenkonst och musik. ”Det har i många fall inneburit betydande kostnader och oklara betalningsmodeller, inte minst för upphovspersoner” (sid 261).

KLYS vill här understryka vikten av att digitaliseringssatsningar har ett tydligt kulturskapar-/konstnärsperspektiv och att kulturskaparna inkluderas i utvecklingen av och tillgången till dem.

I betänkandet står att ”Offentliga aktörer behöver höja sin kunskap om hur värden uppstår i kulturella och kreativa företags innovation. Innovationen drivs i grunden av konstnärlig frihet och sökandet efter det unika uttrycket. Ofta är samarbeten med delade resurser en viktigare del i innovationsarbetet snarare än enskild framgång i konkurrens med andra”, sid 57.

KLYS tillstyrker utredningens förslag att anpassa formerna för och öka tillgången till stöd som kan stärka företagens tillväxt genom innovation och förnyelse, samt att ta tillvara företagens innovation för grön och social hållbarhet i samhället.

KLYS stödjer i sammanhanget branschorganisationen Kreativ Sektors förslag i sitt remissvar om tillägg att det finns behov ”av en översyn av själva innovationsbegreppet för att de kreativa branschernas verksamhet bättre ska inkluderas i befintliga stödssystem.” **KLYS föreslår** att en sådan översyn **också ska inkludera kulturella branscher**.

7.3 Långsiktigt och snabbt på upphovsrättens marknad

Upphovsrätten har avgörande betydelse för egenföretagande kulturskapares inkomster och möjligheter att verka och utvecklas i sina kreativa och konstnärliga verksamheter. Ett av upphovsrättens grundläggande syften är att ge de som skapar och framför konstnärliga verk en rätt att ta del av de ekonomiska värden som genereras vid nyttjande av deras alster. Denna viktiga upphovsrättsliga funktion stimulerar till nytt skapande och är till samhällets nytta, samtidigt som upphovspersoner och utövare erhåller rimliga ersättningar över tid.

Utvecklingen på den digitala marknaden har dock gjort det allt svårare för kulturskapare att få skälig ersättning och insyn i användningen av deras verk och prestationer. De grundläggande syftena med upphovsrättslagstiftningen uppnås därmed inte. KLYS och övriga kulturskaparorganisationer har under en lång rad år påtalat de absolut nödvändiga behoven av reformer på området för att de som skapar den digitala marknadens konstnärliga och kreativa ”innehåll” ska kunna fortsätta verka. Nu senast under regeringens arbete med att genomföra EU:s s k DSM-direktiv (EU 2019/790) i svensk rätt, som blir ny svensk lagstiftning den 1 januari 2023.

Genom införandet av DSM-direktivet föreslås en del förstärkningar av upphovspersoners och utövers ställning i avtalsammanhang (prop. 2021/22:278). Enligt DSM-direktivet ska Sverige bli säkerställa att upphovspersoner och utövande konstnärer får **rätt till lämplig och proportionerlig ersättning när deras verk och prestationer används**. Resultatet av implementeringen i den proposition som riksdagen beslutade om häromveckan är **dock inte tillräckligt för att komma till rätta med de brister och obalanser som råder på den upphovsrättsliga avtalsmarknaden**.

Inte heller den utredning som presenterades i våras SOU 2022:23 En oavvislig ersättningsrätt, som syftade till att stärka möjligheterna för upphovspersoner och utövare att få lämplig och proportionerlig ersättning för användning av deras verk och prestationer i on demand-situationer (t ex från streamingtjänster), föreslog några åtgärder som gör någon egentlig skillnad för kulturskapare när det gäller ersättningar från förvärvare av rättigheter i senare led.

En balanserad marknad på området utgör en förutsättning för att stärka och utveckla de kulturella och kreativa branscherna. KLYS håller därför med utredningen om att ”politiken måste vara beredd att agera agilt och snabbt” och att ”löpande följa och skapa anpassningar för en balanserad upphovsrättslig marknad”.

Prioriterade åtgärder enligt KLYS för en balanserad upphovsrättslig marknad som regeringen bör ta tag i snarast och också beakta i en strategi för kulturella och kreativa branscher är att:

- Tillsätta en ny utredning med ett brett uppdrag att analysera de områden på marknaden där upphovsrättens grundläggande funktioner kommit att sättas ur spel genom marknadsutvecklingen inom kultur- och mediesektorn och med uppdrag att överväga och föreslå konkreta åtgärder på området, som på riktigt säkerställer upphovspersoners och utövers rätt till lämplig och proportionerlig ersättning för användning av deras verk och framföranden och som tar hänsyn till hela värdekedjan.

- Åtgärda övriga brister i implementeringen av DSM-direktivet i enlighet med KLYS förslag. Se sammanfattningen i KLYS yttrande över SOU 2022:23 En oavvislig ersättningsrätt.
- Reformera privatkopieringsersättningen i enlighet med KLYS förslag. Se KLYS yttrande över SOU 2022:22 Privatkopieringsersättningen i framtiden.
- Vidta största försiktighet när det gäller den översyn av inskränkningarna i upphovsrättslagen som nu pågår (dir 2022:125), och välja de för upphovspersonerna och utövarna minst ingripande åtgärderna, ur både integritets- och ekonomiskt perspektiv, om det bedöms att ytterligare tillgång till skyddade prestationer ska få ske.

KLYS delar utredningens uppfattning om att det finns ett stort behov av att öka kunskapen kring upphovsrätt såväl bland offentliga aktörer som bland företag och branschorganisationer. Som en konkret åtgärd för att avhjälpa detta bör regeringen:

- Anslå särskilda medel (minst 10 miljoner kr) att söka för kulturskaparorganisationer till information och rådgivning om upphovsrätt. Regeringen bör snabbtreda frågan så att medlen finns att ansöka nu när ny upphovsrättslagstiftning är på plats under 2023. Jfr förslag i SOU 2021:77, som KLYS tillstyrker, även om vi vill öka beloppet. Se också förslaget ovan på sidan 6 i detta yttrande.

Förslaget bör inrymmas i betänkandets målsättning a) på sidan 62 om att ”kanalisera främjande i form av rådgivning, utbildning och utvecklingsmedel från myndigheter via branschnära företagsfrämjande organisationer”, t ex intresse- och yrkesorganisationer som företräder kulturskapare.

KLYS stödjer målsättningen b) att ”offentliga aktörer ska ha ökad kunskap och arbeta strategiskt kring upphovsrätt... samt underlätta för avtal som stärker rättighetshavares position på upphovsrättens marknad”. Detta bör dock **enligt KLYS ske i samarbete med branschorganisationer såsom KLYS och våra medlemsorganisationer och hänsyn måste också tas till den obalans som råder mellan dessa rättighetshavare, enligt KLYS resonemang ovan.**

KLYS anser också att målsättning c) är viktig. Statliga aktörer bör besitta hög kunskapsnivå kring utvecklingen av affärsmodeller för intäktsdelning... där såväl upphovspersoners och utövarers, som investerarens och företags villkor främjas. Men även här bör hänsyn tas till den obalans som ofta råder mellan dessa.

När det gäller påståendet på sidan 60 om att upphovsrätten i Sverige traditionellt har tillhört det kulturpolitiska området **håller KLYS inte riktigt med**. Upphovsrätten har i Sverige aldrig hört till kulturdepartementets ansvarsområde utan på regeringsnivå alltid ingått **i justitiedepartementets ansvarsområde**. Och i riksdagen ansvarar **näringsutskottet** sedan länge för upphovsrätten och uppfattas där - enligt

vår erfarenhet - som en näringspolitisk fråga, minst lika mycket som en kulturpolitisk.

7.4 Export, internationalisering och värdeskapande utomlands

Utredningen pekar på att ”Det exportfrämjande som finns i dag till stöd för internationalisering och export, visar på att företag inom kulturella och kreativa branscher inte nås av företagsstöd, lån och exportrådgivning i samma omfattning som andra branscher.” Sid 63. Detta är naturligtvis inte acceptabelt.

KLYS är därför överens med utredningen om att ”kommande uppdateringar av regeringens export- och investeringsstrategi bör ha ett tydligare fokus på insatser som främjar, underlättar och stödjer de kulturella och kreativa branschernas internationalisering och export utomlands”, sid 64.

KLYS stödjer Kreativa Sveriges förslag att det finns skäl för att Kulturrådet fortsatt får i uppdrag att i samverkan med Tillväxtverket fördela exportstöd till mellanledet inom områdena litteratur, dramatik, scenkonst, bild- och formkonst och musik, med hänvisning till de pilotprojekt som tidigare genomförts, sid 64.

Behov kvarstår dock av möjlighet att söka exportstöd för enskilda företagare inom kulturområdet som normalt inte omfattas av möjligheten att söka stöd från Konstnärsnämnden. Denna grupp bör beaktas för liknande stödmöjlighet för internationalisering.

KLYS stödjer även utredningens målsättning att:

- Höja kunskapsnivån hos statliga och regionala aktörer.
- Det finns ett tydligt, lättillgängligt och anpassat utbud för företagen.
- Det finns statliga medel för branschernas företagsfrämjande funktioner.

7.5 Hållbar arbetsmarknad och kompetensförsörjning för alla

Behov av att lösa utmaningar för social och ekonomisk hållbarhet

KLYS stödjer utredningens målsättning att

”Statens generella sociala och ekonomiska trygghetssystem för företag har anpassats till att fungera effektivt för alla slags företagsformer, samt till affärsmodeller och villkor för företag i kulturella och kreativa branscher.”

När det gäller sjukpenninggrundande inkomst (SGI) är två utredningar aktuella *SOU 2021:98 om enskilda näringsidkares SGI*³ och (*dir. 2021:90*), som fått i uppdrag att undersöka ett bättre och mer rättvist SGI-skydd för bland annat kombinatorer och personer som lever på stipendier, med särskilt fokus på kultursektorn⁴. Dessa två utredningar **bör enligt KLYS sammantaget leda till att det blir enklare för fri-**

³ https://www.regeringen.se/4af3b1/contentassets/68845fc0d1f24f619bf1d5f735c8eb56/sou-2021_98_webb.pdf

⁴ <http://www.sou.gov.se/s-202107-oversyn-av-regelverket-for-sjukpenninggrundande-inkomst-for-okad-trygghet-och-forutsebarhet/>

lansande kulturskapare att få en sjukpenning där samtliga inkomster räknas in i SGI:n och därmed möjlighet att vara sjukskriven eller föräldraledig i lika stor utsträckning som andra yrkesgrupper på arbetsmarknaden.

En annan viktig trygghetsfråga för företagare är arbetslöshetsförsäkringen. Häromåret presenterades en statlig utredning, som föreslog en a-kassa som ska omfatta fler, bl a genom att bättre fånga upp frilansare av olika slag. Utredningen har ännu inte lett till lagstiftning, men **KLYS har flera förslag på hur en ny arbetslöshetsförsäkring bör se ut för att fungera även på kultur- och mediearbetsmarknaden.** Det bör t. ex vara möjligt för företagare att kunna vilandeförklara sin firma i större utsträckning än idag utan att förlora rätten till a-kassa. En sådan lättnad infördes under pandemin och har förlängts under 2023.

Utredningarna om SGI och a-kassa är oerhört viktiga och efterlängtade, men oavsett hur skyddet kommer att utformas, är det avgörande att den enskilde kulturskaparen får skälig ersättning för sitt arbete och därmed får en inkomstnivå som innebär att de överhuvudtaget inkluderas i systemen.

KLYS vill samtidigt understryka vikten av att statliga och andra offentliga aktörer själva tar ansvar för att också i sina egna verksamheter säkerställa skäliga villkor för kulturskapare.

Behov av att säkerställa kompetens i kulturella och kreativa branscher

KLYS tillstyrker målsättningarna för att säkerställa kompetens i kulturella och kreativa branscher, sid 68.

Ett sätt att säkerställa såväl kompetens som social och ekonomisk hållbarhet i kulturella och kreativa branscher i enlighet med målsättning b) är att **förbättra utbildningen på de konstnärliga högskolorna när det gäller att rusta blivande yrkesverksamma kulturskapares för kulturarbetsmarknaden och för att driva eget företag** genom att ge dem bättre kunskaper kring avtalsskrivning, upphovsrätt, skatteregler, social trygghet mm.

7.6 Platsens betydelse för kulturella och kreativa verksamheter (och tvärtom).

Platsens betydelse för kulturella och kreativa verksamheter

Även om kulturella och kreativa företags produkter till stor del baseras på immateriella tillgångar finns det många produkter/tjänster som har sin grund i **den fysiska platsen, det fysiska verket och det fysiska publika mötet.**

För små och soloföretag kan platsen, dess nätverk och klusterlogik vara av stor betydelse för möjlighet till samverkan, nya projekt och uppdrag. Även tillgång till relevanta lokaler och produktionsplatser med rimliga hyror är av stor betydelse.

Även om det finns flera regioner som jobbar med kulturella och kreativa branscher i olika regionala strategier är det viktigt att skapa förutsättningar för företagen att verka i hela landet, men ”Möjligheten för ett soloföretag att kombinera olika uppdrag

till en heltid minskar i områden där det finns få utbildningar och institutioner.” sid 70.

KLYS stödjer därför utredningens analys att

”Det lokala och regionala offentliga engagemanget för att utveckla attraktiva platser där dessa företag vill bo, verka och växa behöver stärkas.”, sid 70.

Kulturella och kreativa verksamheters betydelse för platsen

Sedan 2011 har KLYS bevakat och lämnat yttranden över samtliga förslag till regionala kulturplaner från de regioner i Sverige som ingår i kultursamverkansmodellen. Trenden gällande kulturella och kreativa näringar (KKN) i regionala kulturplaner har varit tydlig sedan 2017 – allt oftare lyfts regionala näringsperspektiv och regional företagsinnovation i relation till och i samverkan med både utbildningssektorn, kulturlivet och kulturskaparna.

KLYS vill påpeka att **KKN inte är något av de prioriterade områdena i kultursamverkansmodellen och inte heller bör ingå som ett nytt utpekat område i en eventuellt reviderad förordning till modellen.** Just nu pågår en översyn av samverkansmodellen och dess förordning, och det ska påminnas att båda dessa utgår ifrån de nationella kulturpolitiska målen.

Däremot anser KLYS att **regional kulturkulturpolitik/förvaltning och regional näringspolitik/förvaltning bör ha ett närmare samarbete på samma sätt som eftersträvas på nationell nivå. Men inte heller på den regionala nivån bör ansvaret för kulturella och kreativa branscher alternera.**

KLYS anser att kulturens roll och möjligheter för utveckling av besöksnäringen, regional utveckling och strategier för levande städer bör synliggöras och inkluderas i ekonomiska satsningar som görs inom ramen för dessa.

Det finns många värdefulla konst- och kulturverksamheter samt allt från lokala till internationella arrangemang som spelar stor roll för platsutvecklingen i en viss region och ger synergier med besöksnäringen. Även produktionsincitamentet för film och tv (se nedan), kan skapa intresse för unika och attraktiva inspelningsmiljöer runt om i landet. Ett annan viktig satsning i detta sammanhang är Gestaltad Livsmiljö. I propositionen 2017/18:110 *Politik för gestaltad livsmiljö* lyfts återkommande konsten, konstnären, konstnärliga processer och den fria konsten, som centrala områden inom fältet gestaltad livsmiljö.

Kulturella och kreativa företag inom kultur bör finnas representerade i regionala dialogforum för besöksnäring, regional utveckling, i strategier för levande städer och Gestaltad Livsmiljö eller i andra regionala sammanhang där dessa branscher bör inkluderas.

I förslaget till strategi inkluderas flera värdefulla faktorer såsom att de integreras i samhällsplaneringen, vikten av relevanta lokaler och skolornas betydelse, även vikten av estetiska ämnen i skolan. KLYS vill i sammanhanget **lyfta behovet av att återinföra obligatoriet för estetiska ämnen på gymnasiet samt lägga till kulturskolornas betydelse i sammanhanget.**

Uppföljning av strategin och dess insatser (kap 8)

KLYS stödjer utredningens förslag om löpande uppföljning, rapportering och följeforskning.

KLYS vill även uppmärksamma behovet av att uppföljning och utvärdering sker regelbundet i dialog med branschens representanter.

En strategi för kulturella och kreativa branscher bör också innehålla och/eller beakta följande frågor:

1. Se över tillämpningen av LOU

En del tjänster inom konst och kulturområdet upphandlas enligt Lagen om Offentlig upphandling, LOU. Generellt behöver kompetensen att upphandla kreativa tjänster samt tjänster inom konst- och kulturområdet stärkas. I en tid då Sverige och världen eftersträvar hållbarhet i alla dess former är det anmärkningsvärt att det offentliga i rollen som aktör på marknaden inte eftersträvar också socialt och ekonomiskt hållbara villkor, utan främst miljömässiga.

I ett nytt beslut om lagförändringar inom LOU, se Betänkandet SOU 2018:44, Möjligt, tillåtet och tillgängligt – förslag till enklare och flexiblere upphandlingsregler och vissa regler om överprövningsmål⁵, har tröskelvärdet för upphandling av tjänster radikalt höjts och **annonseringsplikten försvunnit**. Det har införts förändrade regler för överprövning som innebär **höjda avgifter så att risken för felaktiga beslut övervältras på leverantörerna**, vilket är en allvarlig rättssäkerhetsfråga. De nya bestämmelserna började gälla den 1 februari 2022.

KLYS anser därför att det krävs uppföljning och närmare granskning av vilka effekter det nya beslutet får vid upphandling av tjänster inom konst och kultur.

KLYS föreslår som ett led i strategin att Upphandlingsmyndigheten, eller annan relevant myndighet, får i uppdrag att fungera som **upphandlingsstöd** för såväl upphandlande myndigheter som leverantörer av tjänster inom konst och kultur. Till uppdraget måste knytas en dialog med representanter för upphandlande myndigheter och leverantörer av tjänster inom konst, kultur och kreativa tjänster.

Uppdraget bör inkludera:

- En granskning av villkoren vid offentliga upphandlingar av KKN i enlighet med LOU, med särskilt fokus på enskilda konstnärer/kulturskapare.
- En utredning om möjlighet att ta fram ramavtal på obalanserade KKN-områden där de övervägande upphandlingarna riktar sig till enskilda konstnärer/kulturskapare.

⁵ <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/06/sou-201844/>

2. Utveckla produktionsincitamentet för film och TV i Sverige

En utvecklad film- och tv-bransch runt om i landet ger stora möjligheter för branschen att växa och de regioner som lyckas etablera sig som bra miljöer för inspelning kan dra till sig både andra affärspartners och på sikt kanske nya invånare. Det finns många oupptäckta och fantastiska inspelningsmiljöer runt om i landet som ger stora möjligheter för att utveckla branschen och även locka till sig internationella produktioner.

Förra året fattade regeringen äntligen beslut om att införa ett produktionsincitament för film och TV i Sverige. Något som KLYS välkomnade och som en enad filmbransch länge arbetat för. **Det beslutade stödet på 100 miljoner kronor är dock otillräckligt och behöver räknas upp till 400 miljoner kronor per år** för att inspelningarna i så stor utsträckning som möjligt ska stanna i Sverige. Det skapar förstås arbetstillfällen inom film och drama, men stärker även regional utveckling och kringliggande näringar. Vi vill understryka att **detta är ett näringsstöd** och att det därför **inte ska belasta kulturbudgeten**.

Under 2021 har den partsgemensamma Yrkesnämnden för film- och tv bildats med syftet att skapa förutsättningar för en god kompetensförsörjning i branschen. I arbetet ingår bl a utvecklande av en valideringsmodell. Resultatet så här långt har visat sig vara mycket lyckosamt och det är **viktigt att statliga resurser fortsätter tillföras så att arbetet i nämnden kan fortgå**.

3. Ta stöd av EUs AVMS-direktiv för finansiering av svensk filmproduktion

När det gäller finansiering av svensk audiovisuell produktion vill KLYS påminna regeringen om EUs AVMS-direktiv (Audiovisual Media Services Directive) och den möjlighet som där finns att **införa avgifter för digitala streamingföretag som ska gå till finansiering av svensk film och TV**. KLYS har tillsammans med Svenska Filminstitutet, Fackförbundet Scen & Film, Dramatikerförbundet, Film i Väst m.fl. uppmanat tidigare kulturministrar att utreda denna fråga, och vädjar nu till den **nya kulturministern att ta ett sådant initiativ**.

För KLYS

Ulrica Källén, verksamhetsledare KLYS

Karin Inde, ordförande KLYS

Eva Månsson, sammankallande i KLYS arbetsgrupp för KKN-frågor

Bilagor:

1. KLYS program inför valet 2022 för ett starkt kulturliv på demokratisk grund.
2. KLYS remissvar över SOU 2021:77 *Från kris till kraft – Återstart för kulturen*, särskilt synpunkterna på KKN-förslagen i den.
3. KLYS remissvar över SOU 2022:23 *En oavvislig ersättningsrätt*, särskilt sammanfattningen

